

ایستگاه اندیشه و ادب ریاضی

ایستگاه دوم: لطیفه‌های ریاضی

و دوستش ادامه داد: «خُب سر همین شرط می‌بندیم.»
وقتی پیشخدمت آمد، بعد از سفارش غذا،
ریاضی‌دان‌ها از او پرسیدند: «آیا می‌دانی حاصل $(a+b)^2$
چه می‌شود؟»

او بی‌درنگ جواب داد: «معلوم است:
 $(a+b)^2 = a^2 + b^2$ »

و بعد از کمی مکث ادامه داد: «البته در صورتی که a
و b صد تعویض‌پذیر باشند!»

در مورد پاسخ پیشخدمت باید کمی توضیح بدهم تا
ظرافت موضوع روشن شود. در یک عمل دوتایی (مانند
جمع، ضرب و...) بین دو متغیر a و b ، عمل را تعویض‌پذیر
گوییم هرگاه: $a * b = b * a$. یعنی خاصیت جابه‌جایی
داشته باشد. مثلاً عمل جمع تعویض‌پذیر است. در مقابل
عمل را تعویض‌ناپذیر گوییم اگر چنین نباشد. اما عمل را
«صد تعویض‌پذیر»^۱ گوییم هرگاه $a * b$ و $b * a$ قرینه
هم باشند: $a * b = -b * a$. یعنی جمع آن‌ها مساوی صفر
(یا عضو خنثای عمل) باشد. با این شرط می‌توان نوشت:

$(a+b)^2 = (a+b)(a+b) = a^2 + ab + ba + b^2 = a^2 + b^2$
و می‌بینیم که پیشخدمت درست پاسخ داده است!

• این داستان واقعی است: در یک آزمون دبیرستانی در
کشور انگلستان، پرسشی به صورت زیر آمده است:
سؤال: شما چند بار می‌توانید عدد ۷ را از ۸۳ کم
کنید، تا جواب مثبت بماند؟ نتیجه نهایی چه خواهد بود؟
جواب یکی از دانش‌آموزان به این صورت بود: «من هر
چند بار که بخواهم می‌توانم این عمل تفریق را انجام دهم
و جواب همیشه مساوی ۷۶ خواهد بود!»

فلسفه، بازی با مفاهیم عینی است
و نه قواعد. ریاضیات بازی با قواعد
است و نه مفاهیم عینی.
«یان ایس»

• این حکایت را به جان فن نویمان (۱۹۵۷-۱۹۰۳)،
ریاضی‌دان مشهور و معاصر مجاری - که به تعبیری
پدر علم سیرنیتیک محسوب می‌شود - نسبت داده‌اند.
می‌گویند روزی نویمان با سرعت می‌رفت تا به کلاس
درس خود در «دانشگاه ام‌آی‌تی» برسد. در راهروی منتهی
به کلاس دانشجویی با شتاب خود را به او رساند و به او که
با عجله می‌خواست وارد کلاس شود گفت: «استاد ببخشید
یک سؤال کوچک داشتم!»

استاد با بی‌حوصلگی گفت: «بینم چیست.»
دانشجو ورقه‌ای را که در دست داشت و روی آن
مسئله‌ای درباره محاسبه یک انتگرال معین بود، به استاد
داد. نویمان با عجله نگاهی به آن انداخت و گفت: «خُب
این که معلوم است، می‌شود $\frac{2\pi}{5}$ ».

دانشجو گفت: «می‌دانم استاد، جواب زیر همین صفحه
نوشته شده است. راه حل را می‌خواهم!»

استاد کمی فکر کرد و پس از قدری مکث گفت: «آره...
آره خُب، بگذار ببینم ... بله بله، می‌شود $\frac{2\pi}{5}$ »

دانشجو گفت: «بله استاد می‌دانم! ولی راه حل آن
چیست؟»

و استاد گفت: «خُب من از دو راه متفاوت آن را حل
کردم!»

• دو ریاضی‌دان برای صرف شام با هم به
یک رستوران رفته بودند. یکی از آن‌ها به
دیگری رو کرد و گفت: «بیا شرطی ببندیم
که هر کس بازنده شد، پول شام را بدهد!»
دیگری گفت: «خُب چه شرطی؟»
اولی دوباره گفت: «فکر می‌کنی
پیشخدمتی که برای ما فهرست
غذا را می‌آورد، حاصل $(a+b)^2$ را
بداند؟!»

دیگری گفت: «بعید
می‌دانم!»

پی‌نوشت .....
1. Anti commutative